

- Туристично-краєзнавчі дослідження. Вип. 7. – К., 2007. – С. 243–255.
4. Отчет о деятельности Ялтинского отделения Крымско-Кавказского горного клуба в 1914 г. – Ялта, 1915. – 43 с.
  5. Вебер Ф.Д. История развития и деятельности Ялтинского отделения Крымско-Кавказского горного клуба // Юбилейный сборник Крымско-Кавказского горного клуба / Под ред. М.А. Познанского. – Одесса, 1915. – С. 47-63.
  6. О порядке утверждения маршрутов самостоятельных путешествий // Справочник методработника по летней работе. – 1933. – № 7. – С. 15-16.
  7. Усыскин Г.С. Очерки истории российского туризма. – СПб., 2000. – 224с.
  8. Вавилов Е., Дьяков В. По горам Крыма: Пешеходные маршрутные разведки. – М., 1931. – 70 с.
  9. На Перекоп ведем маршрут // На суше и на море. – 1934. – № 3. – С. 8-10.
  10. Овчинников, Поликарпов, Татаринский. Берегом моря на велосипеде // Там же. – 1934. – № 10. – С. 8–10; № 11. – С. 4-6.
  11. Ганшин Н. 300 километров на велосипеде по Крыму // Коммунистическая молодежь. – 1934. – № 10. – С. 16-19.
  12. Дементьев А. По Крыму на велосипеде // На суше и на море. – 1939. – № 8. – С. 24–25.
  13. Корнилов А. На байдарке по Черному морю // Там же. – 1935. – № 7. – С. 10.
  14. Баранов Б. Зимний Крым // Там же. – 1933. – № 14. – С. 10–11.
  15. Приказ № 649 по Всесоюзному комитету по делам физкультуры и спорта при СНК СССР // Там же. – 1939. – № 1. – С. 23.
  16. Положение о спасательной службе в горах СССР // Бюллетень Всесоюзного комитета по делам физической культуры и спорта при СНК СССР. – 1939. – № 3–4. – С. 28–31.
  17. О врачебном контроле над туризмом и альпинизмом // Там же. – 1939. – № 9. – С. 23–24.
  18. Положение о значке «Турист СССР» // Там же. – 1939. – № 5. – С. 18–21.
  19. Программа требований и норм по значку «Турист СССР» // Там же. – 1939. – № 4. – С. 28.
  20. Попов А.Д. Развитие туристской отрасли Крымской АССР под руководством советских профсоюзов (1936–1941 гг.) // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Сер.: История. – 2005. – Т. 18 (57). – № 1. – С. 31–36.

Борисова О.В.

ТЕРЕН УКРАЇНИ З ТОЧКИ ЗОРУ МЕТОДОЛОГІЇ «СЕМИ КЛІМАТІВ», ПРИТАМАННІЙ АРАБСЬКІЙ СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ НАУЦІ

Циклічно-поступальний характер розвитку наукового прогресу, виявлений Т.Куном [1], нині наукою вже визнаний. Установлений також і зв'язок коливань клімату в ХХ ст. з генезою науки; при тому виявлено, що в співпадаючі зі “спекотною” частиною циклу періоди зростає інтерес до досліджень системного характеру (20-ті рр., 60-ті рр. ХХ ст.), а в “холодні” періоди віддається перевага прикладним дослідженням, вченням, що підкреслюють домінуючу роль людини в біосфері [2, с.81–82]. Після 60-х рр. 40-річний “холодний” цикл клімату завершився й на поч. ХХІ ст. учені заговорили про нову наукову парадигму й наукову революцію (розпочався «спекотний» цикл). Перед у цьому процесі досі вели фізики й астрофізики, тобто представники експериментальної науки. В питаннях же методології всі ще донедавна уповали на філософію. На засаді досягнень фізики торсійних полів створена еонософія [3; 4], а нової парадигми все-одно немає! Проте в будь-якому разі встановлення зв'язку кліматичних зон планети зі свідомістю людей є на сьогодні вже важливим і перспективним напрямком наукових досліджень.

І тут звернемо увагу на такі положення: 1) теоретики еонософії зіткнулися як з нерозумінням ними самими проблем теології, так і з її закритістю [3, с.15]; 2) ще акад. В Вернадський зазначав, що наука не враховує досвіду описового природознавства, що існувало до часів Ньютона [5, с.14]; 3) у природничих науках ще ХVІІІ – І пол. ХІХ ст. найважливішими перемінними, без яких не можна було сформулювати жодного закону, були **простір і час**. У сучасній же науці методологічний зразок викривлено: увагу дослідників привертає час [6, с.20], тоді як проблеми простору основні парадигми філософії, соціології, історії відображають слабо. Навіть географи не оперують поняттям “простір”, а тільки “географічний простір”, суміщаючи в своїй методології ньютоніанську й лейбніціанську установки [7, с.20]. Значить, на сьогодні мається результат саме неврахування досвіду описового природознавства, яке існувало до часів Ньютона, про що, власне, й писав В.Вернадський, а відповідно, зауваження вченого залишається в силі й донині. Тому сучасна наука й безсила сьогодні у проблемі парадигми: вона не має відкриття світоглядного значення, яке є головним важелем у процесі виникнення нової наукової парадигми [Докл.: 8, с.22 – 25]. І таке відкриття, за логікою, слід шукати в площині дослідження **проблеми простору**.

І тут ми звернемо увагу на теорію “семи кліматів”, що тяглася від давніх астрологічних вчень і отримала найбільший розвиток у середньовічній арабській науці. Першим її застосував у арабів географ математичної школи ІХ ст. ал-Хварізмі [9]. Використовував її й “арабський Геродот” – великий географ Х ст. ал-Мас'уді, пов'язуючи клімати з астрологічними й космографічними знаннями [10, с.100–101]. Можна сказати, що всі географічні твори арабів Середньовіччя буквально нею пронизані. Теорія сьогодні розглядається як “самостійна система розгляду образу світу” [11, с.684], що точніше, ніж більш ранне її визначення арабістикою (проста географія, до того ж – ненаукова), враховуючи вже хоча би більш точний термін: “сім кліматів **Всесвіту**” (за Феоділаком Симокаттою) [12, с.159]. Уточнимо позиції арабських учених за енциклопедичним твором Йакута ал-Хамаві (пом.1229 р.) “Словник країн” з “глави другої (Вступ), про сім

кліматів, їх походження й протиріччя у [визначенні] їх якостей... І ця населена частина [знаходиться] між екватором і Північним полюсом. Вона розділяється на сім кліматів, у визначенні якостей (вар.: форми, образу, природи. – О.Б.) яких і сперечаються, як ми про це будемо говорити [далі]. Люди розходяться [у думці] відносно того, чи є сім кліматів як на півночі землі, так і на півдні, чи тільки на півночі без півдня: Гермес стверджував, що на півдні також [є] сім кліматів, як і на півночі. Але [вчені] кажуть, що на це твердження не можна покладатися за відсутністю доказів. Більшість твердить, що сім кліматів [є] тільки на півночі, через те, що там багато населення, а на півдні його занадто мало [для розділення на клімати], тому на клімати діляться тільки північ. Що ж стосується походження (етимології) кліматів, то вони [учені] твердять, що це арабське слово, однина – 'ікліmun, а множина – 'акаліму... І клімат був названий так, тому що він "відрізаний" від землі, яка з ним межує. Слово "аль-калам" має у мові основне значення "відрізання", звідси вираз: "я відрізав (каламгу зупри) свої нігті". Цим словом названий калам (тростникове перо), тому що він "відрізаний", тобто – різаний раз по раз" [13, I, с.41].

Виокремлюємо два головних положення: 1) не населення пов'язується з кліматами, а кількість населення є вирішальною в поділі простору на клімати. Припущення: клімати пов'язані з біопсихосоціогенезою людей, і в першу чергу (оскільки клімат невидимий) – з їх свідомістю; 2) клімат – "відрізок", від землі "відрізаний" і земля з ним межує. Йакут спеціально підкреслює момент "відрізання", отже, клімат може бути схожий на відрізані дольки пера. Значить, маються плоскості. А як же клімат може бути "відрізаний" від землі, якщо є її географічною зоною? Але, якщо має місце зв'язок його не тільки з планетою, а й з людською свідомістю, тоді він і буде "відрізаний", бо люди хоча й живуть на планеті, але планетою не є.

Зіставимо з тим, що Т.Кун діалектику взаємодії між сферою високих абстракцій і науковою практикою по парадигмальній лінії описав як хід нагору, а потім – униз, у зворотному напрямку [1, с.13]; у такому ж вигляді М.Барг побачив розвиток парадигматичного знання і в історіографії [14, с.18], а ми конкретизуємо: у вигляді "драбини". Отож, дана форма має важливе значення для складання уявлення щодо процесу функціонування як кліматичних зон планети, так і людської свідомості. Але ж грецький термін "klimax" і означає "драбину"! Так живе і вмирає людина, так розвивається й згортається її свідомість, так, вочевидь, функціонують структури її біопсихосоціогенези – те, що араби називали "'акаліму" – клімати, і для яких з часів Античності в Європі існував термін Klimata, не присутній сьогодні в жодних словниках. Зіставивши з наявністю плоскостей, уточнюємо форму: не "драбина", а "етажерка". Теологія розвивала теорію "семи небес", наука – "семи кліматів". Проявилася бінарність. Дві ж, поставлені одна до одної догори ногами етажерки, дадуть вид відомого фізиці спіну (першоцеглинки енерго-інформаційних полів). Як видно, ми тільки підходимо до розуміння таких речей, у той час, як давні володіли методикою їх використання повною мірою, досліджуючи при тому всю планету! Наука підійшла до надання визначення поняттю "клімат", як "певної пограничної території, рубежу, де можливий перехід космічної (сакральної) реальності міфу в земну реальність" [15, с.20]. Визначення спірне, робота над проблемою тільки починається, але нам важливо було показати, що "мандри" арабських мандрівників були дуже непростими й пов'язаними з релігійною свідомістю.

В роботах Ібн Сіні й Ібн Туфейля фігурує термін "вкущання" (зук) на означення певного методу пізнання. Описи схожі на метод медитації, але ми припускаємо щось набагато більш складне, про що тоді у відкритих текстах писати було не можна. Але ж і закритість теології проступила, адже метод пізнання – аналогічний. Проте ми бачимо, що наука вже підходить до вивчення феномену кліматів. І описове природознавство тут в інформаційному сенсі безцінне, але роботи не піддатні дешифровці звичайними методами – їх так писали: щоб непосвячений до знань не знав нічого точно. На даному напрямку перспективу ми вбачаємо в таких дослідженнях, як розробка проблеми "дзеркал Козирева" і "простору Мінковського" (природознавчий аспект); випрацювання нової методики читання текстів історичних документів (джерелознавчий аспект); знаходження нових технологій роботи в просторі "семи кліматів Всесвіту" /просторі свідомості/ (аспект космологічний). Мислення людей має голографічний характер, а також матричний (що наукою доведено [16, с.39; 17]), значить, голограми можна виявляти й обстежувати, не тільки отримуючи певну інформацію, а й слідкуючи за станом системи полів (екологічний аспект). Вивчення **проблем простору** вважаємо напрямком найперспективніших досліджень XXI ст.

В оригіналі твору ал-Хварізі (IX ст.) "Кітаб сурат ал-ард" (Книга картини Землі) є карта. Її подавали в роботах такі вчені, як Крачковський і Калініна [Див.: 18, с.55] (Додаток. Карта 1). Дешифровці вона не піддається, ніхто не може зрозуміти, що то таке. Посередині – Азовське море, в яке впадають річки, що стікають з гір, розташованих по чотирьох кутах. Вийшло щось схоже на дивного Птаха. По трьох кутах гори схожі на хмаринки, а в лівому верхньому – в горі-хмаринці простежуються обриси людей, і "гору" ту розсікає велика стріла з річок, що витікають з "ал-Батіхи". За описом ал-Хварізі гору, що її розрізають дві річки, можна ідентифікувати з горою Іфіка інші гори такі: просто "гора", гора Дікія й гора Каука. Вигнута річка в центрі – Танаїс [18, с.52–53]. Більше нічого зробити неможливо.

Описані ал-Хварізі географічні об'єкти в основному вченими ідентифіковані з географічними об'єктами, розташованими на неозорих просторах Європи й Азії [18, с.54–103]. А тепер розглянемо детально Карту 2, зроблену на основі нового переказу відомостей з "Кітаб сурат ал-ард", виготовлену за допомогою комп'ютерної техніки (Додаток. Карта 2). Оце, власне, й увесь простір "заселеної землі" (Земля, зі слів автора Карти 2 В.Крюкова, – пласка). Мало того, що "неозорих просторів" немає й близько, вся карта скупчена навколо басейну Чорного моря, так ще й географія ніяк не збігається із земною реальністю, бо вже що-що, а Дніпро в IX ст. ніяк не впадав у Балтійське море та й Кримський півострів був на місці. Подібна ситуація була відмічена І.Коноваловою щодо "почуттєво-емоційної" карти ал-Ідрісі (XII ст.). Пояснити даний феномен з позицій класичних шкіл історичної й географічної науки неможливо. На Карті

немає й Середземного моря (і тоді "болгари" – "Бурджан" опиняються або на місці майбутнього Риму, або в Африці). Можна припустити, що ми маємо перед собою за допомогою спецприладів і методик тренування людського мозку виявлену й якнайточнішим чином описану блискучим арабським розвідником матрицю дійсності, яка існувала тоді, коли **ще не було** Середземного моря (припускаємо: до біблійного потопу). Звертаємо увагу на якісь пунктири, які комп'ютер **зробив сам**, що входять в "Азовське море" ззаду й виходять з нього спереду напрямком на дві гори, які знаходяться на місці, де за логікою має бути Донбас. Зіставляючи з тим, що, якщо ми дійсно маємо справу з географо-космографічною матрицею певного дуже важливого регіону планети (на таку думку нас наштгохнув «дзеркальний» вигляд реальності на Karti 2), така матриця знаходиться в системі геомагнітних полів планети, і розуміємо, що то – випромінювання. А тепер – знов до власної карти ал-Хварізі (Додаток. Карта 1), а конкретно – до позначеної на ній здатності "річок", що витікають з "Азовського моря" розрізати гори (див. Стрілу). Не треба великої уяви, щоб зрозуміти: перед нами – цілком невідомий людству якийсь природний планетарний «прилад». А якщо раптом з якоїсь причини зірве «шлюзи», що буде? Та, ось вам і Потоп. Давні боялися "кінця світу", тому розвідники, можна сказати, не вилізали з кліматів, слідкуючи, що там і як.

Значить, клімати можна якимось чином бачити, а навіть, в них пройти. Як? І чому ми цього не вміємо, а навіть нічого про це не знаємо? У нас є припущення, що такі здібності людини виду *Homo sapiens sapiens* втратила в зв'язку з розвитком у неї лівої півкулі мозку (раціонально-індивідуалістської), що в європейців сталося не пізніше XIII ст. (як тільки Фома написав свою «Суму Теології», в якій надав раціональні докази існування Бога – все, вже можна говорити про те, що такі речі Сapiensу стали потрібними, бо він уже не міг сам це розуміти інтуїтивно /правовіскульно/). Однак Сapiens – кроманьйонець, тобто європеоїд, тому чи всі люди на планеті втратили такі природні здатності, чи ні, ми сказати не можемо. Не випадково ж у Європі протягом Середньовіччя всі забули про Клімата, а в арабів – нічого, все нормально, теорія «семи кліматів» розвивалася. Отож, можливо, й нині все нормально десь розвивається, тільки Сapiensу (європеоїду) про це ніхто не доповідає? А то ж – проблема, що стосується планети й життя всіх людей на ній! Утім, Сapiensу ніхто не винен – сам занаптавив свої джерела (чи хтось заховав їх від нього, у.т.ч. й спеціальними зашифровками текстів, а Сapiens і не переймався їх дешифровкою), сам дозволив, що його мозок працює всього на 1–3 %, сидючи в своєму індивідуалізмі й раціоналізмі, не бачачи нищівних наслідків утрати розуміння важливості правовіскульного мислення. В результаті вже вся Європа – тільки на третину являє собою нащадків Сapiensів (європеоїдів). То хто ж тому Сapiensу винен, що він нічого не знає про Клімата, про які давні говорили так багато, попереджали про наслідки занедбання? Ніхто. Отож. На планеті в боротьбі за життя перемагає найсильніший. І то, на жаль, – не Сapiens (європеоїд)...

Однак повернемося до нашої теми. Слід сказати, що та наша комп'ютерна карта (Карта 2) – взагалі явище унікальне. Комп'ютер вибрав дані сам, решту закладених в нього відкинув і отаке зробив. Зіставити те, що сталося, можна з явищем, описаним М.Бейджентом, як була знайдена підвалина теорії хаосу – коли американський метеоролог Е.Лоренц, щоб зекономити час, викинув навмання дані, що здавалися йому неважливими для створення графіку погоди, й заклав у комп'ютер. Результат показав таке блискавичне зростання швидкості дивергенції, яке нині зветься "лавиноподібним низверженням у хаос" [19, с.58]. Теорія хаосу створила методику, яка здатна вловити приховану структуру в зовні, здавалося б, хаотичних явищах, з яких складаються системи, – структуру, яка виглядає **як модель**.

Отож, і Карта 2 існувала як модель усередині тексту ал-Хварізімі, але різниця полягає в тому, що Крюков, на відміну від Лоренца, навпаки, заносив всю інформацію з роботи, вибірку ж даних комп'ютер зробив сам, і як таке сталося, ніхто не знає. Комп'ютер витягнув **матрицю** всієї географічної картини? Не зовсім так. Очевидно, мова повинна йти про **космографічну матрицю**, яка, схоже, якраз арабів і цікавила (ми й сказали: Космос має в усьому тому значення. Ми сміливо оперуємо терміном «Космос», бо він ще з 20-х рр. XX ст. використовується світовою антропологічною наукою). Припускаємо: або сам ал-Хварізімі якийсь так подавав дані в описі, щоб було сприйняте тільки те, що є головним, тоді треба визнавати, що відомий науці "кам'яний комп'ютер" мав аналоги і в середні віки й араби його знали, або (що потрясає) сама планета так розмовляє з нами поза свідомістю давнього вченого, який просто дуже точно фіксував дані, спрацьовуючи як їх передатчик. При тому одне іншого не виключає: і прилад міг бути, й можливості планети могли бути відомі автору географо-космографічного опису.

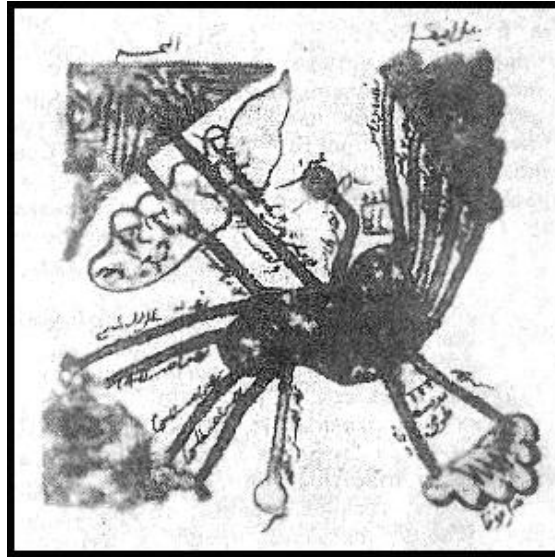
Щодо ж ситуації з нашою Картою 2, то, оскільки мала місце дія приладу **навпаки** до випадку Е.Лоренца, коли була сформована гіпотеза "низверження в хаос", ми пропонуємо щодо нашого випадку та його пояснення вжити вираз – гіпотеза "виверження з хаосу" і вважати її гіпотезою Віктора Крюкова /Ольги Борисової. В.Крюков зараз уточнює дані, твердячи, що виправить переклади й деякі річки змінять свій вигляд. Він виявив і те, що не так просто все зі Стрілою – тільки два пунктири будуть складати Стрілу, а два – повертаються назад, що, на наш погляд, важливо для майбутніх технологій Ми (Борисова і Крюков) зараз також обдумуємо той факт, чому в ал-Хварізімі з чотирьох його карт три зроблені традиційно – орієнтацією на Південь, а карта «Батіхи» подана в «навпаковій» орієнтації. При тому відомо, що сам ал-Хварізімі для чогось спеціально їздив у Крим. Отож, або космографічну реальність «Батіхи» правильно було подавати тільки орієнтацією на Північ (чому? Неясно), або ж ал-Хварізімі знайшов у Криму якийсь місцеве джерело, якому була притаманна саме така картографічна традиція. Останнє – просто дивовижне, адже тоді треба визнавати, що в IX ст. на наших теренах існувала не тільки докирилична писемність, а й наука, джерела ж такі до нас просто не дійшли. Працює наша теорія «виверження з хаосу», працює... В будь-якому разі, допоки Крюков не розверне «Батіху» навпаки її положенню на Karti 2, щоб вона розташовувалась так, як є в природі, я, як учений, маю право говорити про дзеркальний образ світу в розумінні ал-Хварізімі, тобто – не про земний, а про кліматичний (навпаковий). І я так думаю, що розвернути «Батіху» Крюкову все ж таки не вдасться...

Клімати пов'язані зі свідомістю, а відповідно, – з релігійними системами. Розвідники працювали на користь своїх вірувань, і всіх цікавило одне: регіон Дніпро-Донбас-Дон. Цікаво. **Терен України**. Якщо в матриці майже нічого не змінилося від допотопних часів до IX ст., то за 1100 років там навряд чи що суттєво

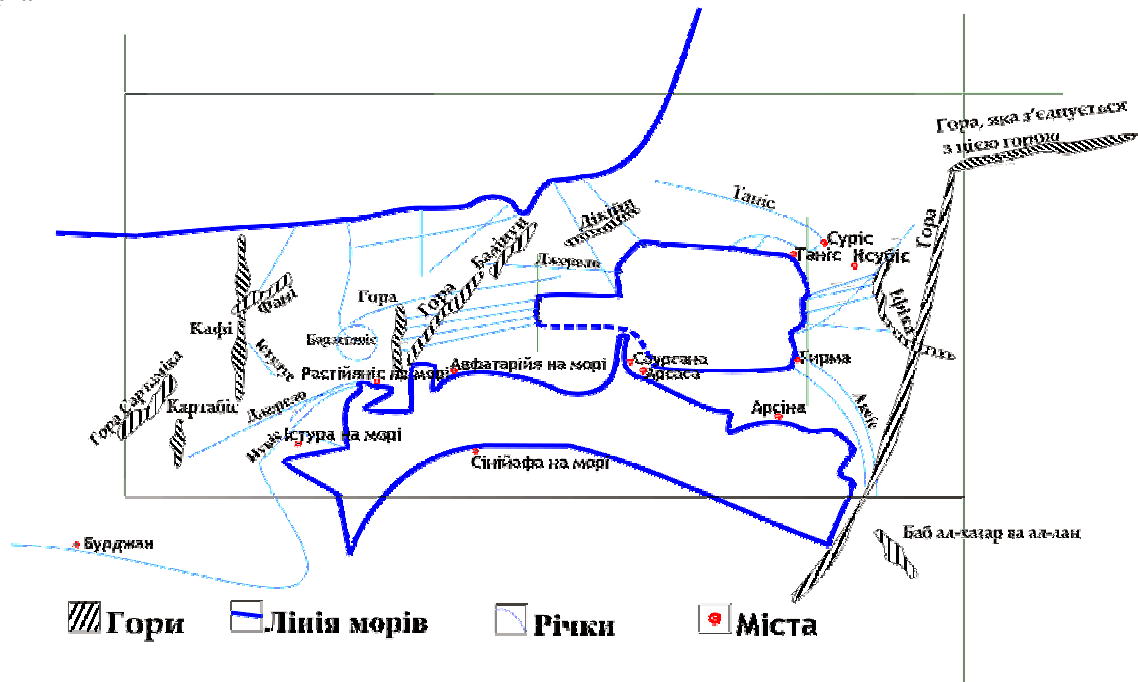
помінялося. Найфундаментальніше підложжя людської цивілізації маємо перед собою. Висновки нехай учені роблять самі.

ДОДАТОК

Карта 1. Земля в просторі «семи кліматів Всесвіту» (за ал-Хварізмї. IX ст.)

Карта 2

Джерела та література

1. Кун Т. Структура научных революций: Пер. с англ. И.Е.Валетова. – М.: Прогресс, 1975. – 87 с.
2. Войлошников М.В. Судьба идеи геодетерминизма // Природа. – 1991. – №11. – С.76 – 82.
3. Палюшев Б. Физика Бога 2: Пограничные пространства/ Пер. с болг. Воздвиженской Т. – М.: АСТ, Астрель, 2003. – 318 [2]с.
4. Палюшев Б. Физика Бога 3: Пограничные пространства/ Пер. с болг. Воздвиженской Т. – М.: АСТ, Астрель, 2003. – 392 [8]с.
5. Вернадский В.И. Живое вещество. – М.: Наука, 1978. – 358 с.
6. Кононов И.Ф. Проблема пространства в социологии // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна. – 2004. – № 621. – С.20 – 26.
7. Голиков А.П., Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Вступ до економічної та соціальної географії. – К.: Либідь, 1997. – 320 с.
8. Борисова О.В. Генеза наукової парадигми історичного процесу в середні віки (V – XV ст.): Монографія.

- Луганськ, 2005. – 456 с.
9. Das Kitab Surat al-Ard des Abu Ja'far Muhammed Ibn Musa al-Huwarizmi / Herausgegeben nach dem handschilichen Unicum der bibliothèque, de l'université at regionalē in Strassburg (cod.4247) von Hans V. Mžik // Bibliothec arabicher historiker und Geographen heraus gegeben von Hans Mžik. – Leipzig: Walter de Gruyter. – Band III, 1926. – 162 s.
  10. Микульський Д.В. Арабский Геродот. – М.: Алетея, 1998. – 229 с.
  11. Калинина Т.М. Система климатов в арабской географии // Международный конгресс востоковедов. Тезисы: в 3-х т. – Т.2. – М., 2004. – С.683 – 684.
  12. Симокатта Феофилакт. История. – М.: АН СССР, 1957. – 222 с.
  13. معجم البلدان لياقوت الحموي الجزء الاول-القاهرة- ١٩٩٠- ٣٩٨ص
  14. Барг М. Эпохи и идеи: Становление историзма. – М.: Мысль, 1987. – 348 с.
  15. Юрченко А. Правда о птице Рух // Вокруг света. – 2003. – №8. – С.20 – 23.
  16. Пучко Л.Г. Многомерная медицина. Система самодиагностики и самоисцеления человека.- Изд.10-е, испр. и доп.- М.: АНС,2004.- 432 с.
  17. Матрицы судьбы. Беседа с Евгением Шолкиным, инструктором Ассоциации Свободного Дыхания// Путь к себе. – 1992.- №5. – С.3 – 9;
  18. Калинина Т.М. Сведения ранних ученых Арабского Халифата. – М.: Наука, 1998.- 180 с.
  19. Бейджент М. Запретная археология. – М.: Эксмо, 2004.- 320 с.

Донченко С.П.

СТАВЛЕННЯ РІЗНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ДО ВЛАСНОСТІ І ЗЕМЕЛЬНОГО ПИТАННЯ (початок ХХ століття)

Земельне питання в наш час, на початку ХХІ ст., стоїть так же гостро, як і на початку ХХ ст. Відношення різних політичних партій і тоді, і зараз було неоднозначним і залежало від спрямування партії. Мета даної статті полягає в необхідності ще раз розібратися в тому, з яких позицій виходять політичні партії висуваючи ті чи інші вимоги відносно аграрного питання. Цей досвід є надзвичайно важливим для українських політиків і селян. Для кінця ХІХ - початку ХХ ст. в Російській імперії характерними були певні реформи і, значно більше, проекти різних партій щодо реформування суспільства. Сьогодні, як і сто років тому, в Україні кожна політична партія пропонує свої шляхи економічного розвитку держави. І знову, як і раніше, постає питання власності: якою їй бути, чи потрібна приватна власність на землю? Ця проблема була і залишається актуальною. Треба сказати, що в історичній літературі питання власності окремо не розглядалось, хоч теоретичні доробки політиків початку ХХ ст. з цього питання вивчені ще недостатньо. Питання власності розглядалось завжди в контексті аграрного, робітничого питання чи індустріального розвитку. Дана стаття – це спроба з'ясувати позиції різних політичних партій щодо власності.

Цій проблемі прямо чи побіжно присвячені роботи істориків О.П.Костенко, В.С.Кудельського, В.С.Лозового, В.Ф.Солдатенка, В.В.Шелохаєва та ін.

Як відомо, на початку ХХ ст. в Російській імперії накопичилось чимало невирішених проблем: соціальне питання, національне, питання демократичних свобод, робітниче тощо. Аграрне питання в цьому ряду займає особливе місце, бо воно було надзвичайно складним у вирішенні. Перш ніж перейти до розгляду постановки аграрного питання у програмних документах партій, звернемося до такого поняття, як «власність», саме воно було причиною різного формулювання вимог, бо саме воно було тим явищем, яке розмежовувало партії.

Безумовним є той факт, що партії поміщиків і буржуазії були за збереження значної приватної власності. Так, монархисти вважали: «Всяка власність, у тому числі і земельна, має бути недоторканна» [7, с. 20].

Серед кадетів з цього питання, як і з деяких інших, єдиної думки не було. Так, на установчому з'їзді П. Мілюков, лідер кадетів, у вступній промові сказав: «начебто ми заперечуємо єдність Росії й приватну власність. Ні того, ні іншого конституційно-демократична партія, певна річ, не заперечує, але вона є непримирним противником бюрократичної централізації й манчестерства» [11, арк. 3]. Взагалі ідеологи ліберальної буржуазії боялися, що знищення приватної власності на землю може призвести надалі до знищення власності на капітал. «Якщо одібрати землю, – писав О. Чупров, – хто дасть гарантію, що у майбутньому не відберуть і капітал» [13, с. 112].

Але на ІІІ з'їзді кадетів, як пише газета «Южный край», із обговорення з'ясувалось, що більшість присутніх розглядають справу аграрної реформи, як перший крок до повної націоналізації землі [15]. Ці розбіжності були нормальним явищем для кадетів. Взагалі, кадети були досить терпимими відносно різних точок зору в своєму середовищі, що проявлялося у їх програмній політиці.

Але повернімося до питання про власність. Як російська, так і українська соціал-демократичні партії вирішили це питання не на користь приватної власності. Під власністю розуміли соціалізацію і українські соціалісти-революціонери: «Партія соціалістів-революціонерів буде вимагати перебудови суспільного життя на основі примусового відчуження всяких знарядь виробництва, передачу їх децентралізованим національним трудовим органам. Перебування на основі соціалізації знарядь виробництва і знищення взагалі всякої приватної власності» [10, с. 78–79].

Таким чином, у програмах політичних партій було фактично дві точки зору щодо приватної власності: зберегти приватну власність або знищити її. В основу першого положення в буржуазній інститут права власності були закладені давно відомі принципи «свободи власності» та ІІ «недоторканності». Тому «при-